

ՑԱՎԱԼԻ ԵՎ ԱՆԺԱՄԱՆԱԿ ԿՈՐՈՒՏԸ

Մեծանուն հայագետ Բարկեն Հարությունյանի հիշատակին*

«Հայ ժողովուրդը դեռ ասելիք ու անելիք ունի պատմության առաջ, ինչը, սակայն, հնարավոր է միայն մեր երկու հանրապետությունների հասարակությունների ու իշխանությունների և Սփյուռքի սերտ, համակցված գործողությունների շնորհիվ»¹:

Բարկեն Հարությունյան

Նրա ամբողջական ներդրումը հայագիտության մեջ:

Հին Հունաստանի Պերիկլեսյան դարաշրջանում մարդուն համարում էին օգտակար քաղաքացի, եթե նա մասնակցում էր հասարակական կյանքին²: Այդ տեսակետից Բարկեն Հարությունյանը քացառիկ օգտակար քաղաքացի էր, որի համար օրինապահությունն ու կարգապահությունը մշտապես առաջին պլանում էին: Ուստի անհնար է քաժանել Բարկեն Հարությունյան-գիտնականին ակտիվ քաղաքացուց, որը չէր զլանում

* Ըստոնվել է տպագրության 9.03.2013:

1 Տես Բարկեն Հարությունյան, ծննդյան 70-ամյակին նվիրված հարցազրոյց, Եր., 2011, էջ 3:
2 Տես Thucydides, The Peloponnesian War, translated, with introduction and notes by S. Lattimore, USA, 1998, book II, 40, p. 93.

ամեն անգամ հանդես գալու հասարակական տարրեր նախաձեռնություններով:

Գիտության նկատմամբ մեծագույն հակումը և հետազոտական աշխատանքի զիղը դեռևս դպրոցական տարիներին Բարկեն Հարությունյանի մեջ նկատել էին մեծանուն գիտնականներ Ա. Ղարիբյանը և Ս. Երեմյանը՝ նրան խորհուրդ տալով ընդունվել ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետ: Այդպես սկսվեց մեծ պատմաբանի ուղին:

Գիտական գործունեության սկզբնական շրջանում Բարկեն Հարությունյանի հետաքրքրությունների հիմնական առարկան Սյունյաց աշխարհն էր, նրա հին և միջին դարերի պատմության ու պատմական աշխարհագրության հարցերը: 1968 թ. նա պաշտպանում է «Վայոց ձորը հնագույն ժամանակներից մինչև 1045 թվականը (պատմաաշխարհագրական ուսումնասիրություն)» խորագրով թեկնածուական ատենախոսություն՝ արժանանալով պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի: Աշխատությունը բարձր գնահատվեց մասնագետների կողմից, ցավոր, այն մինչև օրս մնում է չիրատարակված:

Վայոց ձորի պատմաաշխարհագրական ուսումնասիրությունը, որը Բարկեն Հարությունյանին բնորոշ բժախնդիր մոտեցման շնորհիվ կարող է հավակնել վերջնական և ամփոփիչ լինելուն, նրա մեջ արթնացրեց նաև Հայաստանի մյուս աշխարհների և գավառների մանրակրկիտ քննության գաղափարը, որը նա քայլ առ քայլ սկսեց կենսագործել:

Օտար լեզուների տիրապետումը՝ համեմված գրաբարի փայլուն իմացությամբ, Բ. Հարությունյանին հնարավորություն տվեց Մեծ Հայրի պատմաաշխարհագրական ուսումնասիրությունը հիմնելու հրապարակի վրա եղած բոլոր սկզբանադրյուրների տեղեկությունների համադիր քննության վրա:

Ակադ. Ս. Երեմյան՝ «Աշխարհացոյց»-ին նվիրված հետազոտությունների և քարտեզների առկայության պայմաններում նույն թեմային անդրադառնալն ու գիտական նորույթներով հանդես գալը վկայում են Բարկեն Հարությունյանի բացառիկ տաղանդի և ծիրքի մասին: Ի տարբերություն Ս. Երեմյանի, որն «Աշխարհացոյց»-ը վերագրում էր Ասամիա Շիրակացուն և համարում 7-րդ դարի գործ, Բարկեն Հարությունյանն այն դիտարկում էր իրքև պատմահայր Մհկմեն Խորենացու ստեղծագործություն, որի մեջ արտացոլված է Մեծ Հայրի 3-4-րդ դարերի վարչաքաղաքական իրավիճակը³: Նման ելակետից «Աշխարհացոյց»-ի տվյալների հետազոտությունը գիտնականի առաջ բացեց նոր հորիզոններ, քանզի անհրաժեշտություն առաջացավ առանձին-առանձին և նորովի ուսումնասիրելու Մեծ Հայրի աշխարհները: Իր ուսումնասիրությունը սկսելով վաղնջական ժամանակներից, այն անցկացնելով «Աշխարհացոյց»-ի «խողովակով» և հասցնելով 7-րդ դար⁴, Բարկեն Հարությունյանը գիտական և ընթերցող հանրությանը

3 Տես Բ. Հարությունյան, Մեծ Հայրի վարչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի (Արևմտյան և հարավային աշխարհներ), մասն Ա, Եր., 2001, էջ 52, «Աշխարհացոյց»-ի հեղինակը, «Գիտելիք», Եր., 2003, N 5:

4 Տես Մեծ Հայրի Գուգարք աշխարհը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, N 2, Փայտակարան քաղաքը և նրա տեղադրությունը, «Լրաբեր հաս. գիտ.», 1981, N 12, Մեծ Հայրի Վասպուրական աշխարհը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, «ԲԵՀ», 1983, N 3, Մեծ Հայրի Պարսկահայր աշխարհը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, «ԹԲՀ», 1989, N 2-3, Մեծ

մատուցեց Մեծ Հայրի վարչաքաղաքական համակարգի զարգացման պատմությունն ընդհանրապես և դրա բաղկացուցիչ մասերի պատմա-աշխարհագրական մանրակրկիշն նկարագրությունները մասնավորապես:

Դրա հիման վրա աստիճանաբար հասունանում էր Բարկեն Հարությունյանի գլուխագույնոցը՝ «Մեծ Հայրի վարչաքաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի» հիմնարար աշխատությունը:

Տարիների ընթացքում անընդհատ լայնանում են գիտնականի հետազոտությունների ինչպես ժամանակագրական, այնպես էլ աշխարհագրական շրջանակները: Նա սկսում է զբաղվել նաև Աղվանքի և Կիլիկիայի պատմաաշխարհագրական խնդիրներով, հայոց հնագույն պատմության այնպիսի կարևոր հարցերի ընտությամբ, ինչպիսիք են հայ ժողովրդի կազմավորումը⁵, ինչ հայոց «Գահնամակ»-ն ու «Զորանամակ»-ը⁶, Մեծ Հայրի Արշակունյաց թագավորության պետական կառուցվածքն ու նախարարական համակարգը⁷, քրիստոնեության ընդունման թվականն ու հանգամանքները⁸, ազատագրական շարժումները⁹, հայոց եկեղեցու թեմական բաժանումը¹⁰ և Հայաստանի տարբեր հատվածների վարչաքաղաքական իրավիճակը¹¹:

1993 թ. Բարկեն Հարությունյանը պաշտպանեց դոկտորական ատենախոսություն «Մեծ Հայրի վարչաքաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի (արևմտյան և հարավային աշխարհներ)» թեմայով և արժանացավ պատմական գիտությունների դոկտորի գիտական աստի-

Հայրի Մոկք աշխարհը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, «ՊԲՀ», 1990, N 1, Մեծ Հայրի ծոփք աշխարհը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, «Հայկազն հայագիտական հանդես», ՊԵՐՊ, 1997, Մեծ Հայրի Տավրութեան (Տուրութեան) աշխարհն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, «ՊԲՀ», 1999, N 2-3, Մեծ Հայրի Սյունիք աշխարհն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի (պատմաաշխարհագրական դիտարկումներ), «ՊԲՀ», 2003, N 1, Հայոց Արևելից կողմերի վարչական բաժանումն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, Շուշին Հայոց բաղադրակրության օրրան, Շուշիի ազատագրման 15-րդ տարեդարձին նվիրված գիտաժողովի նյութեր, Եր., 2007 և այլն:

5 Տես՝ Թորգոնա Երկիրը և Հայկանները. Սաշտոցյան ընթերցումներ, Գ, 2001, հոկտեմբեր, Հայաստանի և Առաջավոր Ասիայի հնագույն պատմության մի քանի խնդիրների շուրջ. «Դրօշակ», 1998, N 6,7,8,10,11, ԱրեմնայանՊարսկաստանի 18-րդ սատրապության տեղադրության շուրջ, «Հանդէս ամսօրենայ», 1999, N 1-12 և այլն:

6 Տես՝ «Գահնամակի» թվագրման հարցի շուրջ, «ՊԲՀ», 1976, N 2, Մեծ Հայրի Արշակունյաց թագավորության բանակն ըստ «Զորանամակ», «Վէմ», 2012, N 1:

7 Տես՝ Սարդարական և Անգեղտան գործակալությունները Արշակունյաց Հայաստանում», «Լրաբեր հաս. գիտ.», 1984, N 4, Հայ Արշակունիների ծեռական իշխանության հարցի շուրջը. «ՊԲՀ», 1988, N 3-4, Հայ-հորմենական հարաբերությունները մ.թ.ա. 2-1-ին դարերում և Մեծ Հայրի թագավորության արևմտյան սահմանների ծևավորման խնդիրը, «Հանդէս ամսօրենայ», 2001, N 1-12, Մեծ Հայրի բոլեշիստությունների և բոլեշխական հաստատության շուրջ. «Գիտելիք», Եր., 2003, N 7, Սիհավատադիրական պայքարի և Խոսրով Բ Կոտակ և Տիրան թագավորների կենտրոնաձիգ իշխանության ուժեղացման քաղաքականության շուրջ, «Գիտելիք», Եր., 2004, N 3:

8 Տես՝ Էրեբունի բարձրագույն հոչակների պետական կրոն, «Հանդէս ամսօրենայ», 2006, N 1-12:

9 Տես՝ Միկուտես Խորենացիի հայ ազատագրական շարժման գաղափարախոս, «Ավարայր», 1998, N 2, Նրանք դեալ Արցախ ինչն նահանջում, «Ավարայր», 1998, N 1:

10 Տես՝ Հայոց եկեղեցու թեմական բաժանումը Գրիգոր Լուսավորչի հովվագետության շրջանում, «ՊԲՀ», 2000, N 2:

11 Տես՝ Մեծ Հայրի թագավորության հյուսիս-արևելյան մարզերի վարչա-քաղաքական կացությունը 387-451 թթ., «ԲԵՀ», 1976, N 2, Административное деление Закавказских владений Сасанидского Ирана согласно труду Епипе, «Кавказ и Византия», I, Е., 1979, Մեծ Հայրի թագավորության հարավ-արևմտյան երկրամասերի վարչա-քաղաքական կացությունը 3-րդ դարի վերջին-4-րդ դարի սկզբին, «ԲԵՀ», 1982, N 2:

ծանի, իսկ 1994 թվականին՝ պրոֆեսորի կոչման:

1997 թ. հրատարակվեց Բարկեն Հարությունյանի ««Աշխարհացոյց»-ը և չորս Հայքերի խնդիրը» աշխատությունը, որտեղ մանրակրկիտ վերլուծված են սկզբնաղբյուրներում հիշատակվող Առաջին, Երկրորդ, Երրորդ և Չորրորդ Հայքերը, ինչպես նաև «Աշխարհացոյց»-ի համապատասխան տեղեկությունները: Այս աշխատությունը եկավ հարստացնելու հեղինակի նախորդ հետազոտությունները:

1998 թ. լույս տեսավ «Հայատանի, հայ-իրանական հարաբերությունների և Առաջավոր Ասիայի հնագույն պատմության մի քանի խնդիրների շուրջ (մ.թ.ա. 7-6 դդ.)» աշխատությունը, որտեղ Բարկեն Հարությունյանը մի շարք կարևորագույն բացահայտումներ է կատարել Արարատյան թագավորության վերջին շրջանի պատմության, թագավորների և Առաջավոր Ասիայի զարգացումների վերաբերյալ: Նա հիմնավորում է այն տեսակետը, որ Երվանդուսիների թագավորությունը սկիզբ է առել ոչ թե Ք.ա. 6, այլ Ք.ա. 7-րդ դարում:

2001 թ. հանրության ուշադրությանը հանձնվեց Երկար սպասված «Մեծ Հայքի վարչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի» աշխատության առաջին մասը, որը վերաբերում էր Մեծ Հայքի արևմտյան և հարավային աշխարհներին (Բարձր Հայք, Ծոփք, Աղձնիք, Տավրութերան, Միկր, Կորճայք, Պարսկահայք, Վասպուրական): Այնտեղ ի մի էին բերված վերոհիշյալ աշխարհների վերաբերյալ հեղինակի երկարատև պրատումները՝ նոր հավելումներով: Նրանում բազմաթիվ են Մեծ Հայքի գավառների և բնակավայրերի (մասնավորապես Տիգրանակերտ մայրաքաղաքի¹²) տեղադրությունները, սահմանների ծագրտումները, ճանապարհների ուղեգծերի հստակեցումները և այլն: Բացի հսկայական նորույթից՝ աշխատության մեջ մեծ տեղ է հատկացված տեղադրությունների և սահմանների ծագրտումներին: Աշխատությանը կից ներկայացվեց նաև «Հայատանն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի և այլ աղբյուրների» մեծադիր քարտեզը:

Անժամանակ մահը, ցավոք, Բարկեն Հարությունյանին հնարավորություն չտվեց ավարտին հասցնելու իր աշխատության երկրորդ հատորը, որում պետք է տեղ գտնեին Մեծ Հայքի մնացյալ աշխարհների վերաբերյալ նրա հետազոտությունները: Դրանցից որոշների վերաբերյալ նա հանդիս է եկել առանձին հոդվածներով¹³:

Վերոհիշյալ աշխատությունները հայ պատմաաշխարհագրական միտքը բարձրացրին որակապես նոր մակարդակի, որը Բարկեն Հարությունյանի աշակերտների ու հետևողների համար կարող է չափանիշ և ուղեցույց լինել:

Երբ սկսվեց Արցախյան գոյամարտը, անվանի գիտնականը սեփական փորձն ու գիտական վաստակը նվիրաբերեց հաղթանակի գործին: Նա 1991-1995 թթ. հրատարակեց Արցախի պատմության վերաբերյալ մի շարք քարտեզներ, որոնք հետագայում տպագրվեցին առանձին ատլասում¹⁴,

12 Տես Տիգրանակերտ մայրաքաղաքի տեղադրության հարցի շուրջ, «Հայկագեան հայագիտական հանդէս», Պէյրութ, 1994:

13 Տես ծանոթ. 4:

14 Տես Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետության ատլաս, Ստեփանակերտ, 2009:

ինչպես նաև մի ընդարձակ հոդվածաշար¹⁵, որտեղ համեմատական քննություն էր անցկացվում Հայոց Արևելից կողմերի վարչաքաղաքական կազության վերաբերյալ, կատարվում էին բազմաթիվ աշխարհագրական ու վարչական սահմանագծերի ձեգրսումներ:

Բարկեն Հարությունյանը մեծագույն վաստակ ունի քարտեզագրության բնագավառում: Նա 1988 թվականից մինչև իր մահը ղեկավարել է ԵՊՀ Հայաստանի պատմական աշխարհագրության և քարտեզագրության լաբորատորիան: Փաստորեն հենց նրա շնորհիվ կայացավ այդ լաբորատորիան և ծավալեց իր արգասաքեր գործունեությունը: Նրա հեղինակությամբ պատրաստվել են հարյուրավոր քարտեզներ Հայաստանի և հարևան երկրների պատմության տարրեր դարաշրջանների վերաբերյալ:

Տանը այսպիսի համար կատարելու համար առաջարկ է առաջնային գործությունների բարեկեն Հարությունյանն ի մի բերեց և հաջորդաբար՝ 2004, 2008, 2012 թթ. հրատարակեց «Հայաստանի պատմության ատլաս»-ի 3 մասերով։ Դրանցում ընդգրկված էր Հայաստանի պատմության ամբողջ ընթացքը։ Հատկապես պետք է նշել Հայկանների տարածմանը, Տիգրան Մեծի տերությանը, Մեծ Հայքի Արշակունյաց թագավորությանը, քրիստոնեության ընդունմանը, Հայոց ցեղասպանությանը, Հայկական Սփյուռքին և Հայաստանի առաջին Հանրապետությանը նվիրված քարտեզները։ Այս ատլասը բացառիկ և նախադեպը չունեցող երևոյթ է հայ իրականության մեջ։

Բարեկեն Հարությունյանի հսկայածավալ աշխատանքները սույն մասնակիորեն հաշվի առնելու արդյունքում 2006 թ. նա ընտրվեց ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, 2007-2008 թթ. աշխատեց որպես ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս քարտուղար, իսկ 2006 թ. նրան շնորհվեց նաև Սիրիա Խորենացու մետաղ:

2008 թ. Բարձրագույն Հայաստանի խմբագրությամբ լույս տեսավ նաև «Հայաստանի ազգային ատլաս»-ի Երկրորդ հատորը, որտեղ գետեղված քարտեզների շուրջ կեսի, առաջարանի և քարտեզներն ուղեկցող նյութերի հեղինակն ինքն էր: Ատլասը վաղուց ի վեր պահանջված էր ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ արտասահմանում, և Բ. Հարությունյանի միջոցով է, որ հնարավոր եղավ իրականացնել նրա պատրաստումն ու հրատարակությունը:

Քանի որ Բ. Հարությունյանը մշտապես ուշադրության կենտրոնում էր պահում Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցը, ուստի տասնամյակների իր պրատումներն ի մի բերելով՝ որպես հեղինակ նա մասնակցեց նաև «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ատլաս»-ի պատրաստմանը և հրատարակմանը 2009 թ., որն այդուհետ տպագրվեց նաև ոուսերեն ու անգլերեն լեզուներով (2009 և 2010 թթ.):

Աղբբեջանում մեծ ծավալներ ընդունած Հայոց պատմության նենգափոխման հետ կապված՝ Վերջին տարիներին նա կրկին ու կրկին անդրադառնում էր ինչպես կեղծարարության տարրեր դրսուրումներին, այսպես էլ Աղվանքի պատմաաշխարհագրական և ժողովրդագրական խնդիրների պարզաբանմանը: Բարկեն Հարությունյանի հոդվածների մի մասը նպատակառուղղված էր ցուցադրելու ադրբեջանցի հեղինակների՝ Աղվանից պատմությունը և մշակույթը յուրացնելուն ուղղված պնդումների

15 Տնի Արցախի, Հայոց Արևելից կողմերի և Ղարաբաղի տարածքի հարցի շուրջը, «ԹԲՀ», 1994, N 1-2, 1995, N 1:

սնանկությունը, իսկ մնացյալը նվիրված էր Աղվանքի սահմաններին, վարչական բաժանմանը և էթնիկ կազմին¹⁶: Պատմագիտության մեջ առաջին անգամ կատարվեց Աղվանքի գավառաբաժանումը, բոլոր մանրամասներով քննության առնվեց այդ երկրամասի ցեղերի հնագույն պատմությունը: Այդ հետազոտությունների մի զգալի մասը թարգմանաբար ներկայացվեց նաև օտար լսարանին՝ նպատակ ունենալով լրացնելու այն բացը, որ տարիների ընթացքում չափազանց խորացել էր:

1970-80-ական թվականներին Բարկեն Հարությունյանը բազմաթիվ հողվածներով և քարտեզներով մասնակցեց «Հայկական սովետական հանրագիտարան»-ի կազմման աշխատանքներին, իսկ 1985-1988 թթ. աշխատելով որպես «Երևանի համալսարան» հրատարակչության տնօրեն՝ իր ներդրումն ունեցավ նաև ԵՊՀ գրահրատարակչության գարգաման գործում:

1991 թ. ոռուերենով և ապա 1996-ին՝ հայերենով հրատարակված «Հայկական հարց» հանրագիտարանում նույնպես Բարկեն Հարությունյանը ներմուծեց տարիների իր աշխատանքի արդյունքները՝ տրամադրելով մի շարք կարևոր քարտեզներ:

Մեծ է Բարկեն Հարությունյանի դերը նաև կրթության ասպարեզում: Անկախության տարիներին հրատարակված Հայոց պատմության դպրոցական բազմաթիվ դասագրքերում նա հանդես է եկել որպես հեղինակ կամ համահեղինակ¹⁷:

1993-2004 թթ. Բարկեն Հարությունյանը եղել է ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկան, 1997-2000 թթ.¹⁸ Հայաստանի հարակից երկրների պատմության ամբիոնի վարիչ, իսկ 2003 թվականից մինչև իր մահը վարել է ԵՊՀ Հայոց պատմության ամբիոնի վարիչից պաշտոնը: Նրա դեկավարությամբ և երաշխավորությամբ գիտական կյանքի ուղեգիր են ստացել բազմաթիվ ուսանողներ և ասպիրանտներ: Նա հաճախ էր կրկնում մեզ՝ պատմաբանների նոր սերնդի ներկայացուցիչներիս. «Սիրեցեք մեր հայրենիքը և ձեր մեծագործություններով պայծառացրե՛ք նրա անունը: Եվ երբեք մի՛ մոռացեք, որ մենք ունենք կորուսյալ հայրենիք, որը վաղ թե ուշ պետք է ազատագրել»¹⁹:

Պատահական չէ, որ մեծանուն գիտնականը ձանաչված էր նաև

16 Տնս Կогда отсутствует научная добросовестность, «Լրաբեր հաս. գիտ.», 1987, N 7, Рауф Меликов, Этническая картина Азербайджана в период Ахеменидского владычества / VI-IV вв. до н.э./, изд.Мурлан, Баку, 2003 (գրախտառթյուն), «Գիտության գլորուս», h. 5 և 6, Եր., 2005, Воинствующая безграмотность писецсторика Ф. Мамедовой, “Голос Армении”, 8 июня, 2006, Պետական մակարդակի բարձրացված կեղծարարություն, «Վէմ», 2010, N 4, Այսպես կոչված Աղվանքի էթնիկ և քաղաքական պատմության մի քանի հարցեր, «Վէմ», 2011, N 2, 3, Այսպես կոչված Աղվանքի սահմանների, տարածքի և գավառաբաժաննան շուրջ, «Վէմ», 2012, N 2 և այլն:

17 Տնս Հայ ժողովրդի պատմության դասընթացի գործնական պարապմունքների պլան-ներ, Եր., 1986, Ծրագիր Հայոց պատմության, Եր., 2000, Պատմություն, դասագիրը հանրակրթական դպրոցի 9-րդ դասարանի համար, Եր., 2001, Հայոց պատմություն, CD, անհմային դասագիրը հանրակրթական դպրոցի 5-րդ դասարանի համար, Եր., 2006, Հայոց պատմություն, դասագիրը հանրակրթական դպրոցի 6-րդ դասարանի համար, Եր., 2007, Հայոց պատմություն, դասագիրը հանրակրթական դպրոցի 7-րդ դասարանի համար, Եր., 2008, Հայոց պատմություն, դասագիրը հանրակրթական դպրոցի 7-րդ դասարանի համար, Եր., 2009 և այլն:

18 Բարկեն Հարությունյան, ծննդյան 70-ամյակին նվիրված հարցագրույց, էջ 8:

արտերկրում, որտեղ հրավիրյալ դասախոսի կարգավիճակով դասախոսել է ԱՄՆ-ի Միջիգան նահանգի «Դիզքորն» և Բեյրութի «Հայկազեան» համալսարաններում։ Բարկեն Հարությունյանն արժանացել է Ֆրանսիայի արտօնաքին գործերի նախարարության և «Ֆուլբրայթ» հիմնադրամի թոշակներին, ընտրվել «Բնության և հասարակության մասին գիտությունների միջազգային ակադեմիայի» ու «Գիտությունների և արվեստների Եվրոպական ակադեմիայի» անդամ։

Իր կյանքի թերևս վերջին գործը Անահիա Շիրակացու ծննդյան 1400-ամյակին Նվիրված Միջազգային գիտաժողովի կազմակերպումն էր 2012 թվականին: Նա այդ գործում սիրտ ու հոգի ներդրեց՝ պատշաճ կերպով արժնորելու համար միջնադարյան մեծ գիտնականի վաստակը: Հիվանդացավ հենց այդ օրերին ու գիտաժողովի վերջին նիստերին մասնակցել այլս չկարողացավ...

Բարկեն Հարությունյանը բազմաթիվ ծրագրեր ուներ ապագայի վերաբերյալ: Նա շատ էր ցանկանում ուսերեն և անգլերեն լեզուներով թարգմանված տեսնել «Հայաստանի պատմության ատլաս»-ը, ստեղծել «Հայ սպայի ատլաս», հրատարակել «Մեծ Հայքի վաշչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի» աշխատության երկրորդ մասը, շարադրել Հայաստանի վաղ և միջնադարյան շրջանի պատմությունը: Այդ ցանկություններն արտահայտելիս մտահոգություն էր հայունում, թե Աստված իրեն բավարար ժամանակ տրամադրել է արդյոք նպատակները կենսագործելու համար¹⁹:

Ցավոր, պարզվեց, որ ոչ: Բարկեն Հարությունյանը հեռացավ անժամանակ, սակայն թողեց մեծ ժառանգություն, մեծարիվ աշակերտներ: Եվ դեռ երկար ժամանակ կահանջվի լիովին արժևորելու համար գիտական վաստակը մի մարդու, որի՝ հայց պատմության գիտական հիմնախնդիրներին տիրապեսում ամբողջական էր՝ սկսած Վաղնջական ժամանակներից մինչև մեր օրերը:

Ասվանի գիտնականի և ազնիվ քաղաքացու հիշատակը մշտակես կենդանի կմնա հայ ժողովրդի հիշողության մեջ, իսկ նրա աշխատությունները կլինեն մեր գիտական և ընթերցող հանրության տեղեկությունների հիմնարար շտեմարանները:

Արման Ս. Եղիազարյան
Պատմ. գիր. դոկտոր

PAINFUL AND PREMATURE LOSS

In memory of great armenologist Babken Harutyunyan

Arman S. Eghiazaryan

19 Տես նոյն տեղում, էջ 18: